
ZAŠTO CRNA GORA NEMA SVOJU POLITIČKU DESNICU

Radonja Dubljević

In Montenegro, where Montenegrins appear as holders of the pivotal identity, there are no parties of the so called right orientation that could, through their programmes and practical actions, articulate the issues of identity which is disputed in the country and abroad. Freedom of political organising should allow such political parties as well, by the model of the best European conservative traditions, which could give their contribution in that scheme.

Zašto Crna Gora nema svoju političku desnicu!? Koliko političke partije kao činioci pluralizma i demokratija kao politička metoda mogu doprinijeti da se razriješe identitetska pitanja crnogorskog društva!

Teško je zamisliti da se važna društvena i državna pitanja mogu riješiti bez uloge partija kao osnovnih činilaca parlamentarizma i političke borbe uopšte. Moderan politički život nezamisliv je bez partija kao nosilaca pojedinih mišljenja ili pogleda na svijet. Treba napomenuti da su za određeni krug političkih

pitanja, s obzirom na to da li su ekonomskog, socijalnog, kulturnog, nacionalnog i dr. značenja, zainteresovane različite političke partije. S obzirom na pitanja koja zastupaju i sredstva koja u političkoj borbi koriste partije zauzimaju mjesto na političkoj ljestvici.

Partije desne orijentacije, koje djeluju u Crnoj Gori, što je poseban kuriozitet, djeluju protiv države u kojoj djeluju. U posljednjih četvrt vijeka, od uvođenja političkog pluralizma, partije na desnici formirane su, prvenstveno, da ospore Crnoj Gori pravo na postojanje, na njen državnopravni i nacionalni identitet. Sve nose srpski nacionalni predznak. Crnogorci kao nosioci nacionalnog i državnog identiteta nemaju partije desne orijentacije, koje bi, vjerujemo, dale doprinos da se taj identitet dovede na potrebnu političku i kulturnu ravan, kako bi se moderna Crna Gora, tek kao nacionalno prepoznatljiva, uključivala u multinacionalne i multikulturalne tokove tek preko svog identiteta.

U tom kontekstu nameće se pitanje mogu li partije tzv. ljevice i političkog centra ponuditi najbolja rješenja za korpus identitetskih pitanja, u čijem je središtu crnogorski jezik, Crnogorska pravoslavna crkva, državljanstvo, državni simboli, položaj nacionalnih manjina i sve drugo iz državne i nacionalne sfere, za koju je, po prirodi stvari, više zainteresovana tzv. politička desnica.

Pretpostavlja se da bi politička scena u Crnoj Gori bila potpunija ako bi njen akter bio i neko ko je zainteresovan za goruće nacionalne teme. I tek bi kao takva ličila na zemlje tzv. liberalne demokratije, čije iskustvo potvrđuje da je sloboda političkog udruživanja omogućila stvaranje političkih partija desne orijentacije, koje su, posebno one na liniji najbolje evropske konzervativne tradicije, nezamjenljiv faktor političkog dijaloga i slobode uopšte. U tom kontekstu treba tražiti odgovor na postavljeno pitanje-zašto Crna Gora nema svoju političku desnicu!

* * *

Sloboda političkog udruživanja samo je jedna od mogućih oblika opšte slobode udruživanja. I samo je jedna strana opšte slobode, čijim je konceptom određena. I ova je sloboda, iako grupna po činu svoje realizacije, po svojoj suštini prirodna, jer kao neotuđiva pripada pojedincu, od čije volje zavisi da li će je koristiti ili ne. Ali je u društvenom smislu postala sloboda tek priznavanjem prava na slobodu udruživanja. Pravo na udruživanje, iako individualno pravo, postaje društveno, tj. političko, pošto se ostvaruje u zajednici s drugima. Pojedinaac može i sam uticati na društvene tokove, ali udruživanjem sa drugima to će činiti na kvalitetniji način. Zahvaljujući slobodi političkog udruživanja pojedinac aktivno učestvuje u političkom životu. Sloboda političkog udruživanja omogućava stvaranje političkih organizacija (partije, stranke, pokreti, grupe za uticaj i sl.), koje postaju nezamjenljivo sredstvo demokratije. Preko ove slobode pokreće se javni život.

Političke partije nastaju kao izraz slobode političkog udruživanja i postaju osnovni nosioci pluralizma. One pojedinca angažuju da učestvuje u javnom životu i sredstvo su političkog povezivanja, jer spajaju ljude koji su za određeno mišljenje zainteresovani. Partije animiraju građane da učestvuju u društvenoj debati i da određeno mišljenje, u odgovarajućoj demokratskoj proceduri, podrže u opštem interesu. Na kraju, političke partije omogućavaju institucionalizaciju političke vlasti, tj. formiranje državnih organa, koji će određene ideje, koje su podržane u opštem interesu i dobile većinu, sprovesti u praksi.

Političke partije zastupaju političke programe i omogućavaju slobodan politički dijalog. Mišljenja koja zastupaju polaze od određenog sistema vrijednosti. Partije omogućavaju borbu za

istinu, faktor su dijaloga i tolerancije, tako da u društveni život, koji je prividno u neslozi, unose politički red. One ne dijele političko društvo i ne vode njegovom razdoru, već su odraz njegove prirodne podijeljenosti. Političke partije su faktor ne samo društvene, već i parlamentarne rasprave i činioци državne uprave. One pokreću mnoge društvene teme i pitanja, želeći da im u političkoj borbi pribave opšte značenje.

Političke partije su neizbježne u formiranju javnog mnjenja, koje ima priliku da se upozna sa svim gledištima koja određeno društveno pitanje uzimaju za svoj predmet. Političke partije omogućavaju mišljenje većine, koje do tada ne postoji. Zato su nezamenljivo sredstvo slobode, jer sprječavaju monopol jednog mišljenja, koje bi poništilo demokratiju i odvelo u diktaturu. Partije kao akteri političkog pluralizma sprječavaju da se određeno mišljenje, kao zatvoren sistem ideja, nametne kao ideologija i opštevažee, i da se nameće posebnim političkim sredstvima. One sprječavaju da se partikularni interesi nametnu kao opšti i da se utre put vladavini jedne partije, gušenju slobode i ukidanju demokratije, bez kojih nema susreta ideja i opšteg progressa.

Međutim, politička teorija skreće pažnju i na određene rezerve prema političkim partijama, koje su ispoljene u političkoj filozofiji. Političke partije mogu podstaći razdor i neslogu u društvu, čija posljedica može biti i građanski rat /Hobs/. One deformišu volju pojedinca, koja je osnov opšte volje, jer su posrednici između njega i društva /Ruso/. Rezerve prema političkim partijama poznaje i moderna politička teorija. Prigovora im se da suzbijaju unutrašnji djalog iz straha da se ne ugrozi partijsko jedinstvo, odn. da sprječavaju slobodu i nezavisnost individue i pojavu kritičkog duha. Partije postaju “crkve” novog vremena, jer ne izražavaju mišljenje građana, već ga

stvaraju, da bi zaštitile partijske interese kao primarne. U politički zaostalim društvima daju pečat svemu, tako da se stranački modeli ponašanja prenose na sve sfere društva. Prepoznate su i kao kvazi profitne strukture, grupe za uticaj, nezaobilazni činioци, nekad i presudni, u rješavanju državnih pitanja ili donošenju zakona i drugih važnih odluka, bez uticaja javnosti i prethodne društvene debate i sl.

* * *

Političke partije su zastupnici političkih programa i mišljenja koja imaju zajednički imenitelj i kao takve odražavaju prirodnu podijeljenost odnosnog društva. Mišljenja koja su u središtu partijskih programa polaze od različitih ideja: ideje pojedinca i njegovih prava /liberalizam/, ideje demokratije i socijalne pravde /socijal-demokratija/, ideje klase /komunizam/, ideje totalne države /fašizam/ i sl. Političke partije, s obzirom na ideje koje zastupaju i sredstva koja u političkoj borbi primjenjuju, razlikuju se kao partije političkog centra, lijeve ili desne orijentacije. Na jednom i drugom polu nalaze se tzv. ekstremne partije, koje zagovaraju zatvorene političke programe i kao takve nosioci su političke netolerancije.

Politička društva u kojima se na vlasti smjenjuju partije od tzv. lijevog do tzv. desnog centra prepoznata su kao društva tzv. liberalne demokratije, jer prihvataju načela koja je donijela Francuska revolucija, izvedena na političkom zahtjevu zaštite ljudskih prava i sloboda, kao neotuđivih i prirodnih. Ta su načela sloboda, jednakost i bratstvo među ljudima. Politička zajednica u središtu svog vrijednosnog sistema treba da ima ljudska prava i slobode, kao ideal kome treba težiti. Posebno mjesto na toj listi pripada nesputanoj slobodi mišljenja i izražavanja, slobodi političkog udruživanja i zaštiti od svake samovolje, bilo od koga

dolazila i sl. Društva parlamentarne demokratije afirmišu podjelu vlasti u političkom sistemu, a privatnu svojinu i slobodno tržište u ekonomskom sistemu. Uloga države u regulisanju društvenih odnosa, posebno ekonomskih, manja je ili veća, zavise od toga da li odnosno društvo zagovara liberalni ili socijalni koncept društvenih odnosa - zagarantovana privatna svojina i tržište koje sve reguliše /liberalizam/ ili je ekonomski sistem podložan regulativnoj funkciji države /saocijal-demokratija/

Građanske partije, bilo da pripadaju političkom centru, lijevom političkom centru ili desnom političkom centru, prihvataju načela liberalizma i demokratije i ta načela postavljaju u svojim programima i realizuju u praksi. Ove su partije tzv. čuvari demokratije, jer prihvataju demokratska pravila igre, koja se ogledaju u demokratskim procedurama, smenjivosti vlasti, ograničenju mandata, a u političkoj raspravi zastupaju ideje dijaloga, tolerancije, konsensusa i sl. I što je najvažnije u središtu njihovih programa su ljudska prava i slobode, koja su nakon II svjetskog rata, kada se demokratski svijet suočio sa užasnim posljedicama tog rata, postala predmet međunarodnih povelja o slobodama. Građanske partije uvažavaju dostignute standarde ljudskih prava, sprovode ih u praksi i doprinose da lista tih prava bude uvećana za nova prava i slobode.

Nasuprot tzv. građanskim partijama nalaze se partije ekstremne ljevice i ekstremne desnice, koje su zastupnici zatvorenog sistema mišljenja i ideoloških pogleda na svijet. Isključive su u političkom djelovanju i kao takve protivnici demokratije i parlamentarizma. Kao nosioci političke netolerancije zagovornike drugih programa i ideja doživljavaju kao neprijatelje, a ne kao političke protivnike. Takve su komunističke i neke socijalističke partije i pokreti, na tzv. ljevici i radikalni, nacionalni, fašistički i sl. pokreti na tzv. desnici.

Partije koje se javljaju kao protagonisti zatvorenog sistema ideja, koje se ogledaju u dominantnoj ulozi radničke klase, radi prevazilaženja klasnih suprotnosti u društvima koja počivaju na privatnoj svojini, zagovornici su revolucionarnog pristupa u rušenju građanskog društva i stvaranju novog, besklasnog. Revolucionarni pristup uključuje i nasilje kao sredstvo mijenjanja društvenih odnosa. Takve partije postajale su u praksi socijalističkih društava tokom XX vijeka. Za svoju teorijsku osnovu uzimale su marksizam, kao sistem ideja u političkoj filozofiji, ekonomiji i ideologiji. Svoj politički program ostvarile su izgradnjom socijalističkog političkog sistema u nizu evropskih zemalja, i to su činile sve do pada Berlinskog zida. Osnovne odlike tog političkog sistema su državna odn. društvena svojina u ekonomskom sistemu i rukovodeća uloga komunističke partije u preobražaju društva.

Postoje i komunističke partije koje zagovaraju evolutivni put u prelazu iz jednog u drugi društveni poredak, tj. postepeno, putem reformi i bez potrebe da se revolucionarnim putem dovode u pitanje dostignute vrijednosti u društvima zapadne demokratije. Politički pravac prepoznat po djelovanju ovih partija poznat je kao evrokomunizam. Imao je zapažen uticaj u drugoj polovini XX vijeka u zemljama tzv. zapadne demokratije, posebno u Italiji, Španiji i Francuskoj. Evrokomunizam ne odbacuje slobodu, niti demokratiju kao političku metodu. Naprotiv, evrokomunizam prihvata parlamentarizam kao tekovinu modernog doba, uzimajući da su sloboda i demokratija preduслови na kojima počivaju moderna društva i pretpostavke za mogućnost izgradnje socijalizma evolutivnim putem. Ako bi se parlamentarizam, politički pluralizam i izbori kao vrijednosti odbacile šanse za društvo slobode i socijalne pravde bile bi smanjene, ako ne i dovedene u pitanje.

Na drugoj strani, fašistički i nacistički programi, ostvarivani u političkoj praksi Italije i Njemačke, u prvoj polovini XX vijeka, polaze od ideje države kao sinteze svih vrijednosti, čijim će posredstvom biti stvorena zajednica ravnopravnih pojedinaca. Pojedinaac sam po sebi ne predstavlja nikakvu vrijednost, već samo kao pripadnik zajednice. Oba pokreta imaju zajedničke imenitelje: totalitarna ideologija; država doživljena kao fetiš; autoritarni način vladanja, koji počiva na neprikosnovenoj ulozi vođe; poricanje svih vrijednosti i dostignuća liberalne demokratije, kao što su politički pluralizam, parlamentarizam, sloboda i sl.; borba kao način života i uslov opstanka, koja ne isključuje ni rat kao sredstvo; superiornost arijevske rase, kojoj po prirodi stvari pripada svjetska uprava; mržnja prema drugom i drukčijem, koja vodi, posebno, u antisemitizam i antikomunizam. Zagovornik ovakvih ideja bila je Nacional-socijalistička njemačka radnička stranka, osnovana 1919, kao izraz frustracija jednog dijela njemačkog naroda zbog poraza u I svjetskom ratu.

U demokratskim društvima na vlasti se smenjuju partije tzv. lijeve i tzv. desne orijentacije. U tom pogledu tipične su Francuska, gdje su najuticajnije Socijalistička partija tzv. lijevog centra i Narodna partija, tzv. desnog centra, tako da je smjenjivost vlasti vrlo česta. U Velikoj Britaniji političku utakmicu vode Laburistička i Konzervativna partija. U takvim društvima postoje i partije tzv. političkog centra, sa manjim ili većim uticajem u političkom životu. U Njemačkoj, na primjer, partije tzv. političkog centra participiraju u koalicionoj vlasti, koja je nekad lijevog centra, sa Socijal-demokratskom partijom kao vodećom, a nekad desnog centra, sa Hrišćansko-demokratskom unijom kao vodećom.

I u državama nastalim raspadom bivše Jugoslavije, a tipične su Hrvatska i Makedonija, iskristalisala su se dva politička bloka. U Hrvatskoj lijevi blok se okuplja oko Socijal-demokratske partije,

a desni oko Hrvatske demokratske zajednice. Prisutna je tendencija smjenjivosti vlasti. Slična je politička situacija i u Makedoniji, gdje takvu ulogu imaju Socijal-demokratski savez Makedonije, na ljevici i VMRO, na desnici.

Političko djelovanje ne odvija se po unaprijed utvrđenim šemama. Političke partije različite orijentacije mogu, na primjer, biti zainteresovane za određena nacionalna pitanja, posebno ona koja se tiču prava naroda na samoopredjeljenje i oslobođenje od dominacije druge nacije, ili su izraz potrebe za dominacijom nad drugim nacijama i sl. Nekad se takva pitanja zloupotrebljavaju i postaju sredstvo političke manipulacije radi osvajanja vlasti, ukidanja demokratije i zavođenja dikature, tako da nacionalizam kao ideologija i sistem vladanja može prerasti u šovinizam i sl.

Takvu praksu potvrđuje djelovanje nekih partija koje su nastale raspadom realsocijalizma i koje djeluju u postkomunizmu. Primjer su Socijalistička partija Srbije i Socijalistička narodna partija, kao njen pandan u Crnoj Gori, koje se i danas teško oslobađaju balasta prošlosti. Iako u svom nazivu koriste pridjev „socijalistički“, njihovo političko djelovanje svodi se na propagandu različitih ideja iz nacionalne sfere, bez potrebe da se afirmišu socijalna i druga ekonomska pitanja, koja bi ponudila riješenja za najšire slojeve društva.

* * *

Crna Gora ima svoju ljevicu, u kojoj su partije koje čine političku vlast i politički centar sa partijama bez većeg uticaja u parlamentarnom životu. Crna Gora nema svoju desnicu. To ne znači da takve partije ne postoje. One postoje i čak ih je previše. Uloga im je da osporavaju pravo Crne Gore na postojanje, da rade po nalogima sa strane i u interesu drugih. I to je kuriozitet novijeg doba. I bez presedana. I sve nose srpski nacionalni predznak.

Crnogorsku ljevicu, od uvođenja političkog života do danas, čine Demokratska partija socijalista, nakon rascjepa i odvajanja prosrpske Socijalističke narodne partije i Socijal-demokratska partija, koja je nastavljala nekadašnjih Reformskih snaga i njihovog političkog sljedbenika Socijalističke partije Crne Gore. Ove dvije partije su po svom biću partije lijeve orijentacije, iako su u svom političkom djelovanju prelazile put od lijevog do desnog političkog centra, zavisno od toga da li su na dnevnom redu bila pitanja od nacionalnog značaja. Crnogorski politički centar čine, najprije, Liberalni savez Crne Gore, a potom su, nakon samoukidanja te partije, nastale Liberalna partija, Liberalno-demokratska partija, Građanska partija, Demokratski centar. Tzv. desnicu, sa srpskim predznakom, od uvođenja političkog pluralizma do danas, čine nekad jedinstvena Demokratska partija socijalista, a nakon rascjepa te partije, Socijalistička narodna partija, koja je samo po imenu partija lijeve političke orijentacije, jer ne afirmiše socijalna i demokratska pitanja, niti državu u kojoj djeluje, već negira crnogorsku nacionalnu i državnu individualnosti. Pored nje tu ulogu, sa manjim ili većim uticajem, imale su ili imaju Narodna stranka, Srpska narodna stranka, Demokratska srpska stranka, Srpska radikalna stranka, Nova srpska demokratija, Demokratska stranka, Srpska demokratska stranka. Sve ove partije ekstremne desne orijentacije imale su zadatak da spriječe obnovu crnogorske države i rezultat njihove borbe nije mali, bez obzira na poraz na referendumu. Držale su na okupu 45 % biračkog tijela, a danas se taj politički uticaj prelama na oko 29 % građana koji se nacionalno iskazuju kao Srbi, bez obzira što to osećanje nosi izvjesne političke, odn. ideološke primjese.

U Crnoj Gori djeluju i stranke nacionalnih manjina. Uslovno su desne orijentacije, ali je njihov odnos prema crnogorskom

nacionalnom i državnom identitetu pozitivan. One su dio političkog mozaika i šarenila Crne Gore i kao takve doprinose njenom političkom identitetu i prepoznatljivosti. Nezaobilazne su u političkom životu i dobar primjer kako manjinski narodi mogu imati afirmativan odnos prema svojoj domicilnoj državi. Takve su Bošnjačka stranka, Demokrtaska unija Albanaca, Demokratski savez Albanaca, Hrvatska građanska inicijativa...

Ali, Crnogorci kao nosioci nacionalnog i državnog identiteta Crne Gore nemaju partije tzv. desne orijentacije. Da li je tu odgovor zašto je upravo taj identitet doveden u pitanje djelovanjem stranaka ekstremne srpske desnice u sadejstvu sa Srpskom pravoslavnom crkvom.

Možda bi određene sociološke analize mogle dati odgovor na pitanje da li bi rezultat na referendumu i na nacionalnom popisu bio drugačiji da je Crna Gora, kada je to bilo i najpotrebnije, imala svoju desnicu. Bila su samo dva neuspjela pokušaja da se ta desnica napravi. Ulogu desnice preuzimao je LSCG, partija koja po definiciji nije na političkoj desnici, ali je to morala činiti i činila je uspješno u dužem peridu, jer je nametnula crnogorska identitetska pitanja, istakla zahtjeve za nezavisnošću države i otklonu od srpske ratne politike. Pokušali su Crnogorski federalistički pokret i Crnogorska stranka. Prvi je nastao odmah nakon uvođenja višestranačja, ali je svojim pogrešnim imenom, koje nije odgovaralo novom političkom kontekstu, kao i nerazumljivom retorikom, za najveći broj građana, doprinio nerazumijevanju crnogorskih nacionalnih tema i dilema, a nikako njihovoj afirmaciji. Crnogorska stranka, osnovana nešto kasnije, kratko je djelovala na političkoj sceni. Postavlja se pitanje da li su tokovi slobode bili pod kontrolom da se nije mogla dati šansa novim partijama sa nacionalnim i državnim programima. Simptomatično je da u poplavi partija i programa, ove ili one

orijentacije, niko nije našao za shodno da u političkoj borbi za novu Crnu Goru, preko političkih partija desne orijentacije, istakne nacionalne ideje i pitanja. A u crnogorskoj političkoj tradiciji djelovala je na tom kursu Prava narodna stranka, čije su pristalice i članovi bili poznati kao pravaši i oponenti prosrpskoj Narodnoj stranci, klubašima. Vrlo zapaženu ulogu u Kraljevini Jugoslaviji imao je Crnogorski federalistički pokret, koji je u tadašnjoj Skupštini ukazivao na nelegalan i nelegitiman nestanak Crne Gore sa političke scene, borio se za njen federalan status i ravnopravnost, pozivajući se na istorijska prava, ukazivao na nepravde učinjene dinastiji Petrović i samom narodu.

Kod formiranja partija desne orijentacije nema osnova za strah od eventualnog crnogorskog nacionalizma ili bilo kog oblika ekstremizma. Takvih ideja nema u crnogorskoj političkoj tradiciji, izvan one koja je prosrpske provenijencije, niti su takvi politički pokreti svojstveni crnogorskom političkom biću. Crna Gora nema neriješena teritorijalna pitanja, niti bilo kakve političke ili druge pretenzije prema susjedima, a na unutrašnjem planu bilo kakve probleme sa drugim i drugačijim. Crnogorski eventualni nacionalizam, ako bi ga bilo, mogao bi postojati samo kao odbrambeni.

Politička vlast trpi opravdane prigovore da vlada na podjelama, da zapostavlja identitetska pitanja, da sprječava prirodnu i logičnu smjenu vlasti, što je jedno od osnovnih obilježja demokrtije, da nema dobronamjeran odnos prema Crnogorskoj pravoslavnoj crkvi, da ... Vlast je, čak, preko svojih najviših predstavnika, poslala poruku da se Crnogorska pravoslavna crkva mora izboriti za svoja prava, ako uzima da je njen cilj legitiman i da se država neće miješati u crkveni spor. U državi sa hiljadugodišnjom državnom tradicijom – četiri dinastije, Crnogorski narodni zbor, četiristogodišnji rat, priznanje na Berlinskom kongresu, Crnogorska pravoslavna crkva polaže kamen temeljac za novi

hram i bori se da vrati prava koja je imala i sticala kroz vjekove. A od crnogorske države u borbi za svoja prava neće biti podržana, jer se država ne može, navodno, miješati u crkveni spor, iako se odavno u taj spor umiješala svrstavanjem na stranu Srpske pravoslavne crkve, koja ne priznaje državu u kojoj djeluje njena mitropolija i koja osvještava novi hram i drži u pošedu sve ostale crkve i hramove. A u crnogorsku vjersku tradiciju uplivala je dekretom, 1922, pa se nije postavljalo pitanje legitimnosti tog čina i kanonskih prava koja je prigrabila. Ali iza nje je stajao velikosrpski državni projekat, koji i danas pulsira u Crnoj Gori. Državna himna, takođe, bila je dovedena u pitanje i to političkom akcijom predsjednika države, koji se kasnije pod pritiskom javnosti povukao i odustao od borbe za njeno skraćenje. Vlast je, takođe, bila bliska ideji uvođenja narodne zastave. Problem sa crnogorskim jezikom doveden je na nivo da nije poznato kako se taj jezik zove u nastavnim programima, odn. da je dijelu naroda koji nema atribut nacionalne manjine, već je za sebe prigrabio, korišćenjem demokratskog prava, drugo nacionalno ime, dakle iz političkih i ideoloških potreba, učinjen ustupak da jezik kojim govori, a koji je isti kao i jezik kojim govore ostali Crnogorci, nazove drugim imenom. Znači, ovo najznačajnije identitetsko pitanje, nijesu opredijelili stvarni, suštinski razlozi, već politički hir i interes društvenih grupa opterećenih ideološkom i epskom tradicijom. I tuđim interesima. I to je presedan kako demokratija može biti zloupotrijebljena na pitanjima i temama povodom kojih nema stava druge strane. Vlast je ovakvim djelovanjem sugerisala sopstveni koncept identiteta, koji se ogleda u otvaranju i zajedništvu tj. nekom novom „kosmopolitizmu“, a u suštini novom bezličju, a ne identitetu kao „temelju opstanka“ Crne Gore, kako je, na primjer, zapisano u Programu Matice crnogorske. Takav pristup problemu identiteta oživotvoren je dodjelom

Trinaestojulske nagrade stvaraočima, koji osporavaju crnogorski nacionalni identitet, kao i državnim pokroviteljstvom svečanosti u organizaciji Srpske pravoslavne crkve, povodom proslave jubileja Milanskog edikta i osvještanja novog hrama.

Vlast je, time, pokazala da nema želju i potreban kapacitet da ta pitanja rješava i da nastavi državotvornim putem. I da ne može da se izdigne iznad ličnih, grupnih, sebičnih, uskopartijskih, tuđih... interesa. Pokazala je i svoju nedosljednost; nastala je i izbore dobijala na crnogorskim temama, pa je neke od njih odlagala i ostavljala utisak da će i ta pitanja biti riješena. Ali, eto stigla je i nova jasna poruka. Na kraju, bez obzira na značajnu i istorijsku ulogu obnove države, njena se uloga iscrpljuje u njenim političkim programima i vizijama, a ti su programi na političkoj ljevici, determinisani političkim nasljeđem, sa akcentom na evroatlanske integracije, ekonomska i druga pitanja i sl.

Na drugi način rečeno, identitetska pitanja moraju biti pretočena u politički zahtjev i program onih koji hoće da ta pitanja budu riješena u duhu najbolje evropske konzervativne tradicije. Da pritiskom na vlast i borbom za vlast doprinose da se ta pitanja brže rješavaju.

Zato takve snage, a vjerujemo da ih u crnogorskom društvu ima, treba da aktuelnoj političkoj koaliciji suprotstave svoj nacionalni front i poruke: „Mi smo tu da ponudimo naš odgovor na ta pitanja, jer imamo za to bolji program i bolja politička sredstva“. Crna Gora dobiće konkurenciju različitih nacionalnih i državnih programa, vlast će biti izvedena na čistinu, jer će se pokazati koliko je i sama spremna i iskrena da ta pitanja rješava, jer joj prosrpska opzicija više neće moći praviti zaklon. Crna Gora će kao država, po političkoj lepezi, ličiti na druge moderne države, i što je najvažnije eventualnom smjenom vlasti neće biti doveden u pitanje opstanak i identitet Crne Gore.

Mogućnosti slobode su velike. Treba iskoristiti šansu, jer ništa se ne dobija bez borbe, niti će neko drugi, umjesto nas, obaviti posao do koga nam je stalo.

Literatura:

- Bryse J., *Savremene demokratije*, knjiga I, Beograd, 1931.g
- Burdeau G., *Traite de sciences politique*, tom I, LGDJ, Paris, 1949
- Dimitrijević V., „Ljudska prava vezana za slobodu duha“, *Arhiv za pravne i društvene nauke*, br. 1-3/1996, Beograd
- Donely J., *International Human Rights*, Westview Press, Boulder, 1993.
- Duverger M., *Les partis politique*, Armande Coline, Paris, 1976.
- Goati V., *Savremene političke partije*, Beograd, 1984.g
- Habermas J., *Javno mnjenje-istraživaja u oblasti jedne kategorije građanskog društva*, Kultura, Beograd, 1969
- Humphrey J., „Political and Related Rights“, u T. Meron /ed/ *Human Rights and International Law, Legal and Policy Issues*, Clarendon Press, Oxford, 1984
- Hobbes T., *Levijatan*, knj. I „Gradina“, Niš, 1991.g
- Jovanović S., *O državi*, Beograd, 1990
- Keane J., „Despotizam i demokratija“, *Pogledi*, 1/198, Split
- Laski H., *Liberty in Modern State*, London-Oxford, 1948
- Mils R., *Elita vlasti*, „Kultura“, Beograd, 1964.g
- Montesquieu S., *Duh zakona*, Tom I, „Filip Višnjić“, Beograd, 1989. g
- Neumann F., *Demokratska i autoritarna država*, Zagreb, 1974. g
- Neumann S., *Modern Political Parties*, 1956, Chicago
- Ostrogorski M., *Demokratija i političke partije*, Beograd, 1921. g

-
- Radbruch G., *Filozofija prava*, „Nolit“, Beograd, 1980.g
  - Rousseau J. J., *Društveni ugovor - O poreklu i osnovima nejednakosti među ljudima*, „Filip Višnjić“, Beograd, 1993.g
  - Trkulja J., *Osvajanje demokratije - Ogljed o postkomunizmu*, Beograd, 1993.g
  - Vračar S., „Partijski monopolizam i politička moć društvenih grupa“, *Gledišta*, br.8-9/1967. g, Beograd
  - Vučinić N., *Međunarodni pravni standardi i zaštita osnovnih ljudskih prava i sloboda*, Podgorica, 1994. g